

Norocul culegătorului

Cosmin CIOTLOȘ

Universitatea din București, Facultatea de Litere
University of Bucharest, Faculty of Letters
Personal e-mail: cosminciotlos@gmail.com

The Typesetter's Luck

Although published together with Ion Luca Caragiale's prose masterpieces in *Minutes (Momente, 1901)*, the short story "High-life" was never considered to be one of his leading works. Nonetheless, the story did spark some interest, but this was only thanks to the riddle that Caragiale plants in his text: without any explicit identification, the narrator mentions a "terrible misprint" that must have seriously vitiated the meaning of an article commenting on the lives of the social elite, an article which was actually meant to be flattering. Critics have tried to unravel this mystery, ultimately agreeing on a single hypothesis. This present demonstration, which itself uses a title fashioned in Caragiale's style, shows that the writer has actually implemented a very intricate narrative artifice, reaching through this farce in "High-life" the same level of mastery that we encounter in some of Caragiale's best short works of fiction. Caragiale solicits the one and only solution to a problem that deliberately allows almost thirty possible equally plausible answers and thus invents a sui generis genre that could be called pasquinade with no slander.

Keywords: modern Romanian literature, Caragiale, "High-life", sexuality, corruption, allusion, wordplay, Eminescu, Maiorescu, Alexandru Depărățeanu

Un tânăr *flateur* publică, în chip de concluzie a unui bal caritabil, o cronică mondenă care-i va aduce numai necazuri. Cum se întâmplă adeseori în astfel de situații în care prestigiul e suveran, complimentele intră într-un joc de sumă nulă: laudând o notabilitate, vexezi o alta, iar a tăcea în legătură cu o a treia presupune să-ți asumi riscuri incalculabile. Este, în linii mari, subiectul cunoscutei proze a lui Caragiale, *High-life*. Cu adaosul că protagonistul ei, socialmente inabil, este, pe deasupra, și urmărit de ghinion. Astfel că articolul încredințat gazetei, *euphuistic* cât încape și privilegiind fățiș o anumită doamnă din altminteri ridicola protipendadă de provincie, va apărea într-o formă ușor modificată (ca urmare a unei „îngrozitoare”, dar neexplicitate, greșeli de tipar), ceea ce va conduce la răbufnirea de orgoliu a soțului acesteia, întâmplător subprefectul regiunii Plășii de Mijloc, locul în care se fac și se desfac itele întregii acțiuni.

O farsă, au calificat-o îndeobște criticii (și continuă s-o califice ediția receptă a Academiei¹), concentrându-se, când și când, asupra singurei enigme pe care autorul o infiltrează în mica bucată din 1899: și anume unde s-a strecurat lapsusul și cum va fi arătat, negru pe alb, involuntara eroare din paginile *Vocii Zimbrului*². Înainte de a intra în detalii, să notăm că tot așa, drept simplu *malentendu*, a trecut și *Două loturi* vreme de un secol, până la recenta revelație produsă de lectura sagace datorată lui Florin Manolescu în 2002³. Și că, în definitiv, nici tăcerea ultimă a lui Anghelache, încă neelucidată, din *Inspekțiune*, nu e străină de un anume spirit de bufonerie criptografică (de astă dată în raport cu fireștile curiozități ale cititorilor) practicat de Caragiale. Dovadă – diversitatea ipotezelor care au fost formulate în marginea ei⁴, acoperind un spectru neverosimil de larg pentru cele puțin peste zece pagini ale prozei.

Așadar, dacă există un loc în *High-life* asupra căruia exegeza s-a aplecat ceva mai atent, acesta a vizat în mod necesar arcele transformării pe care au suferit-o notele lui Edgar Bostandaki în drumul lor de la versiunea scrisă și ingenuă, la aceea tipărită și, cum se poate deduce, infamantă. „Aici o îngrozitoare greșală de tipar”, punctează autorul după ce reproduce câteva consistente excerpte din articol. Fără nici o altă indicație, invitându-și tacit cititorii să dezambiguize trimiterea. Cel dintâi care se pronunță e, previzibil, cel mai chițibușar dintre caragialeologi: Șerban Cioculescu. Problema, însă, nefiind una moralmente serioasă (căci alura de rebus veneric descurajează eventualele speculații abisale), lămurirea ei avea să aștepte până târziu, în 1980, când criticul îi oferea o soluție colaterală într-un articol care decoperta avizat o sumă de amănunte din culisele ficțiunii:

Ei bine, după o asemenea „pitrecere” de binefacere, una din cocoanele prezente, calificată fiind ca „silfidă”, a ieșit cu un epitet de rușine, printr-o fatală greșală de tipar și [Edgar Bostandaki, n. mea] a trebuit să sufere amenințările soțului formalizat, dar și o pereche de palme de la alt soț, scandalizat că nevasta lui, prezentă la festivitățile de binefacere, fusese omisă.⁵

Pentru biograful lui Caragiale, așadar, răspunsul se află la limita de sus a banalului: problema ține de epitet, așa încât *infatigabila* din gândul lui Turturel (cognomenul culant-hipocoristic al cronicarului) se alege, în ultimă instanță, cu o închidere în *u* a primei vocale *a*. Totul, pigmentat cu secvențe savuroase din cariera accidentată a lui Mișu Văcărescu (*pen name*: Claymoor), cel care a servit ca model exercițiului caricatural din *High-life*. Pentru ca profilul să fie complet, e convocată inclusiv memorialistica lui Constantin Bacalbașa, de unde e extras un episod adiacent. Anume: în paginile ziarului *L'Indépendance Roumaine*, la rubrica *Echos Mondains*, doamna Elena Oteleșanu are parte de o neplăcută surpriză de corectură, putând citi despre „*le petit salon où elle se teint*” (o nefericită aluzie la intervențiile cosmetice menite să-i ascundă vârsta), în locul neutrului „*où elle se tient*” (adică unde, pur și simplu locuia).

Cu o asemenea colecție de probe, cazul părea clasat. E meritul Ioanei Pârvulescu de a fi redeschis dosarul, în 2010, printr-o intervenție eseistică din *România literară*. Într-o notă de subsolul unui medalion dedicat aceluiași perseverent Mișu Văcărescu și magistraturii sale jurnalistice, ea invită cititorii revistei să ofere o ipoteză plauzibilă pentru misterioasa încurcătură de litere:

Se știe foarte bine ce a pățit Turturel în urma unei „îngrozitoare” greșeli de tipar, dar nu se

știe deloc care este cea greșală. Într-adevăr, nu-mi amintesc să se fi lămurit ce cuvânt putea să fi apărut în articolul „Cum se pitrece la noi” din *Vocea Zimbrului*, în loc de „infatigabila silfidă”, astfel încât soțul silfidei să-l certe pe cronicar, pe un ton „neobicinuit de aspru”⁶

Mănușa avea s-o ridice, patru luni mai târziu, Mihai Iovănel, într-o altă publicație. Deși nici acesta nu pare a avea știință de codicilul lui Cioculescu (de vreme ce nu-l menționează, dar selectează, *manu propria*, o serie de exemple similare din scrisul și viața lui Caragiale), ipoteza consună cu cea sus-pomenită: „Dar care este, în fine, greșeala de la care am plecat? Ce a apărut în *Vocea Zimbrului* în loc de «infatigabila silfidă»? Răspunsul, dacă nu l-ați ghicit deja, îl obțineți înlocuind pe *a* cu *u*”⁷. Dincolo de soluția în sine, e laudabilă rigoarea cu care Iovănel stabilește limitele investigației, permițând astfel, *fair play*, chestionarea principială a demonstrației. Premisa lui de fond (aceeași la care se raportează latent și Cioculescu, și Ioana Pârvulescu) e aceea că scriitorul „ușurează mult rezolvarea misterului, restrângând apariția greșelii de tipar la sintagma «infatigabila silfidă», și nu la întregul text al lui Bostandaki”⁸. De aici, alte două condiții. *Primo*, notează el, rezultatul greșelii e numaidecât licențios, după cum lasă să se vadă reacția soțului. *Secundo*: alterarea cuvântului scris trebuie să fi fost minimală (de o literă, cel mult două).

Să reconstituim: mâna de ajutor pe care, în optica lui Mihai Iovănel (și, tacit, și a celorlalți doi preopinenți) ne-o întinde Caragiale derivă dintr-o lecțiune așa-zicând de proximitate a adverbului „aici”. Scăparea, altfel spus, s-ar afla chiar la capătul citatului reprodus în text. Și anume, dacă e să fim stricți, în corpul ultimului cuvânt, „silfidă”, cu nimic mai prejos, ca potențial de risc, decât determinantul său. Mai mult, în ciuda sonorității lui lubrice și a unui lesnicios calcul de etimologie populară, „infutigabilă” e, totuși, un cuvânt inexistent în limba română. Pe când „siflidă” e atestat de dicționare și de uz (măcar în registru medical). Ceea ce respectă, în fine, și ultimul amendament, căci transformarea, minoră, se rezumă la o metateză („-l-” comută cu „-fi-”) și la un adaos de o literă (un „i” înainte de „-dă”). În sfârșit, ipoteza aceasta are și un suport documentar forte. E vorba despre câteva pagini din jurnalul lui Maiorescu în care criticul se amuză transcriind⁹ câteva anecdote cu tâlc lexical:

Frate-său, colonel Asachi, care ședea sus la Copou, în casa cu inscripția *Lucrul și al meu repaos*, îmi spunea odată în Iași, pe la 1867, că duce cu muma sa o „vieață retrasă de sibarit”. De altminteri, se zice că și la Berlin un bancher evreu ar fi zis: „Domnișoara XX dansează frumos ca o syphilis”¹⁰

Ce vreau să spun nu e că, orientându-se spre penultimul cuvânt al frazei, Cioculescu și Iovănel se înșală, ci și ei, și eu ne înșelăm și avem dreptate în același timp. Caragiale a plasat deliberat în poziție finală doi termeni la fel de vulnerabili față de eventualele greșeli de tipar, obligându-și astfel cititorii să aleagă unul singur, pe deplin conștienți că sacrifică, prin opțiunea lor, un altul. Cu totul diferit ar fi stat lucrurile dacă mica mostră din carnetul *high-life* s-ar fi încheiat cu un „neobosita silfidă” sau cu un, să zicem, „infatigabila nimfă”. Ar fi simplificat proza (inclusiv în sensul că ar fi făcut-o simplistă) și s-ar fi mărginit să literaturizeze niște *inside jokes*. Or, pentru autor, etapa aceasta direct figurativă se încheie odată cu neconcludentul ciclu *Din carnetul unui vechi suflor*. Suntem deja, cu *High-life*, în faza infinit superioară a *Momentelor*.

Încă o dată, totul depinde de conotațiile adverbului din propoziția „aici o îngrozitoare greșală de tipar”. *Stricto sensu*, el ar trebui să vizeze doar ultimul cuvânt, nicidecum întreaga construcție (cum presupun Cioculescu, Ioana Pârvulescu și Iovănel). Extinzându-i acoperirea, fie și numai cu o inofensivă vocabulă, deschidem, practic, o foarte încăpătoare cutie a Pandorei. Ceea ce, e de crezut, Caragiale a intenționat să facem. Unde merge mia, merge și suta. Iar dacă „aici”¹¹ nu se referă exclusiv la ultimul cuvânt al fragmentelor, atunci el poate avea (sau chiar trebuie să aibă) în vedere întregul. De altfel, în aceeași ordine de idei, merită urmărit *cum anume* citează autorul din manuscrisul lui Edgar Bostandaki: anunțând că urmează să extragă „la întâmplare câteva rânduri”¹² și citând în succesiune șase paragrafe incomplete (izolate prin puncte de suspensie) din *le carnet mondain* apărut în *Vocea Zimbrului*. Cât de întâmplător mai poate fi considerat un decupaj care face ce face și cade tocmai peste o greșală de tipar *necesară* în economia prozei, rămâne de stabilit. După părerea mea, prologul acesta conține o evidentă antifrază: eșantioanele sunt, toate, prelevate cu grijă, în scop ilustrativ, atât cât să justifice imensa desfășurare de forțe pe care o presupune lectura activă a cronicii lui Edgar. Care arată așa:

... Sâmbătă sara s-a ținut în fine la noi strălucitul bal filantropic sub prezidenția grațioasei doamne Athenais Grégoraschko, născută Perjoiu...

... O enormă afluență de tot ce Târgul Mare are mai distins, fiecare ținând să mulțumească încântătoarei prezidente inițiatoare, prea amabila doamnă Athenais Grégoraschko...

... În acordurile muzicii militare, care intonează cu destul *brio* un vals vaporos, perechile pornesc ca duse pe niște valuri, în cari se perde conștiința, iar timpul pare că s-a oprit pe loc ca să admire cum trec în vârtej ferbinte, uimitor, nebunesc, atâtea ș-atâtea flori, parcă smulse de vântul aprig al pasiunii... Doamna Athenais Grégoraschko,

regina adorabilă a valsului adorat...

... Dar, la un semnal, ușile din fund se deschid... Supeul! Un moment de odihnă pentru această zvăpăiată tinerețe, un moment de odihnă și de reconfortare!... Athenais Grégoraschko face onorurile, luând loc în capul mesei, cu grația nespusă care o caracterizează...

... Dopurile pocnesc, pare c-am fi la un atac de tiraliori, care nu sparie deloc pe bravii convivi... Șampania curge-n valuri. Doamna Athenais dă semnalul și aci; ridicând în sus cupa plină de delicii, ca divina Hebe, atinge de buzele răci buzele sale calde, cu acea delicateță poetică cu care fluturul atinge caliciul unui miosotis...

... Dar muzica ne cheamă. Trăiască valsul! Doamna Athenais Grégoraschko, infatigabila silfidă...

Un „aici”, cum se vede, elastic, cu rază mare de acțiune, de vreme ce, recitit acum, după cele arătate mai sus, ansamblul începe să-și piardă inocența (fie ea și baroc-ermetică), devenind un veritabil teren minat pentru orice imprecizie tipografică. Cuvintele cu latențe problematice nu sunt puține. Înainte de a le repertoria, câteva precizări. Mai întâi, e discutabil că scăparea va fi condus neapărat la un joc de cuvinte cu irizări sexuale, cum crede Mihai Iovănel. Dimpotrivă: într-o societate victoriană (și, pe deasupra, provincială, ca aceea din Târgul Mare), un derapaj explicit trivial ar fi stârnit un scandal pe de-o parte imens, pe de altă parte – iremisibil. Or, cu toată bruschețea verbală și cu toate amenințările proferate, Raoul Grégoraschko nu ajunge la gesturi punitive radicale (spre comparație, celălalt soț îl palmuiește pe Turturel pentru o culpă cu mult mai puțin gravă). E deranjat și, poate, alertat, dar se mărginește să reproșeze vocal *les mauvais plaisanteries* pe care, crede el, cronicarul le-ar fi comis în relatarea sa. Ce vor fi însemnând acestea, se poate doar presupune. O pistă credibilă oferă, însă, refacerea împrejurărilor. Balul cu pricina, să ne amintim, era, de fapt, nu altceva decât o destul de grosolană inginerie financiară. Veniturile obținute urmau să se împartă între gimnaziul local (al cărui reprezentant *en titre* era chiar Bostandaki, suplinitor ubicuu al unor catedre aproape fictive) și, aici Caragiale distilează o ironie colosală, „umanitatea suferindă”. Al cărui ambasador, aflăm, e chiar primarul localității, cel care va ține și discursul de mulțumire, înainte de a încasa suma de 103 lei și 50 de bani¹³. Totul, girat de soția prefectului. E firesc, prin urmare ca, pe un asemenea butoi de pulbere, amestecând bancruta cu ștaiful, orice referire accidental tendențioasă sau demascatoare trebuie să le fi părut celor implicați din cale-afară de primejdioasă. Pentru conștiințele lor încărcate, „fandacia-i gata”. Iar relatarea evenimentului îi alarmează (cu atât mai mult cu cât e semnată, public, de un complice) așa cum îi alarmează pe funcționarii din *Revizorul* sosirea lui

Hlestakov. Analogia ar putea să nu fie întâmplătoare. La sfârșitul lui 1876, în *Curierul de Iași*, Eminescu publica o entuziastă cronică teatrală în marginea premierei românești a piesei lui Gogol. Foarte documentată, profesionistă chiar, ea abundă în delimitări necesare: specificul temperamental, irepetabil, al guberniei e, de exemplu, pus în serie cu alte tipuri de specific, ilustrate, aiurea, de Fritz Reuter, Bret Harte sau Petöfi Sándor, iar la noi, de Slavici, Creangă și Anton Pann. Și mai important, Eminescu caută să descrie precis contracțiile interioare ale acestei lumi:

Ai într-o răsadniță deosebite semințe, cade o ploaie și toate răsar în plină lumină, fiecare în felul ei. Ai și aici o răsadniță de oraș provincial, în care toți dormitează în păcate moștenite, fără ca lumea să se preocupe prea mult de ei... când iată că apare un revizor și toate aceste plante s-arată pline, greoaie, de-a dreptul pe scenă și cunoști că nu-i între ei nici o imitație în carton, nici un caracter afectat – răutatea și înjosirea omenească s-arată așa cum sunt, și râdem de ele. Râdem și... după opinia unora adevărata comedie trebuie să se facă melancolic... ne întristăm. Acesta este efectul piesei lui Gogol, ca și acela al adevărului și naturii. Natura și adevărul sunt serioase¹⁴

Suntem, încă o dată, la sfârșitul lui 1876, în decembrie. În luna octombrie a anului următor, Eminescu părăsește „foaia vitelor de pripas” și totodată Iașiul, ajungând în redacția *Timpului*. Nu peste mult, în februarie 1878, îl va coopta aici și pe Caragiale.

Întorcându-ne la *High-life* și la anunțatele precizări preliminare, e momentul să rafinăm realitatea din spatele formulei, celebre deja, „o îngrozitoare greșală de tipar”. Dacă primul termen e ușor de glosat, căci sugerează o schimbare de pol semantic (dinspre neutralitate sau elogiul spre peiorativul pur), înțelesul sintagmei „greșală de tipar” e ceva mai complex și mai nuanțat decât echivalentele sale de azi, de felul anglo-saxonului *typo* sau al francofilului *eroare de frapă*¹⁵. Caragiale și-a făcut un cal de bătaie din a pescui și a ridiculiza asemenea derapaje involuntare. Și în literatura propriu-zisă, și în publicistică, și, mai ales, în corespondența privată. Ca înveterat cititor de presă, se lovea de ele pretutindeni, amuzându-se și afectând disperarea. Când acestea îl priveau direct, devenea, cum se știe, necruțător: ajungea să ceară editorilor, prin contract, despăgubiri pentru fiecare neconcordanță (proze ca *Norocul culegătorului* sau *Carnet high-life* sunt, până la urmă, decompensări ale acestor raporturi tensionate).

De remarcat că, în cele mai multe astfel de situații, privirea lui acuzatoare trece dincolo de tehnica și mașinala „oglină a paginii”, fixându-se asupra unui personaj căruia scriitorul îi conferă trup și contur.

E vorba de tipograf, de zețar, de redactor chiar. Pe scurt, de acea figură din vina căreia accidentul (întotdeauna, catastrofal) devine posibil. Uneori, desigur, din neatenție, fie ingenuă, fie decurgând din oboseală sau exces bahic. Să ne amintim numai de *Repausul dominical*, unde cheful monstruos e spart, spre dimineață, de dezertarea unui culegător („șef de echipă”) care, cum-necum, trebuie să se prezinte la lucru. Și se prezintă, cu consecințe, putem bănuși, dintre cele mai nefaste pentru acuratețea imprimării.

Chiar și așa, însă, sentința categoricală a lui Caragiale e una fără recurs. Ca în această scrisoare din septembrie 1909 către A. Steuerman-Rodion:

Am cetit cu mare plăcere articolele voastre în privința confuziunilor de felul acesta: sunt foarte spirituale și mai bogate în greșeli de tipar decât toate celelalte. Din citirea lor m-am convins și mai bine de temeiul teoriei că și proverbele, ca toate-n lumea asta, sunt supuse legilor evoluțiunii. Înainte de a se pomeni de gazeta zilnică, se zicea, despre vinovatul puternic care se scutură de vina lui aruncând-o în capul unor umili nevinovați: „aruncă moartea-n țigani!” Astăzi se zice: „aruncă moartea-n zețarii!” (Zețarii *Opinieii* sunt niște incorigibili, duminică 30 august 1909, *Opinia*, pe 2-a coloana 2-a jos). Mari moftangii, zețarii, ce-i drept!¹⁶

Dacă simpla nepricepere e sancționată, ca aici, cu un dram de umor, în schimb combinația dintre incompetență și libertatea de inițiativă îl îngrozește. Căci de multe ori, în cazul cuvintelor necunoscute (inventar care, firește, variază în funcție de gradul de pregătire al fiecăruia) sau al neologismelor stridente, tipograful se comporta după rigorile *autocorrect*-ului din aplicațiile de *smartphone* de azi, înlocuind de-a dreptul termenul din manuscris cu câte un paronim aproximativ știut lui. Așa încât, pățit fiind¹⁷, Caragiale se vede nevoit să preîntâmpine inclusiv asemenea înclinații zeloase:

... Apoi, rogu-te, către final, la alineatul:

„Un om de caracter etc... ca sub bătaia unei forțe elementale... etc.” să nu cumva, adiectivul acesta fiind foarte rar întrebuintat, crezând zețarul că e greșală, să fi zețuit *elementare!*,¹⁸

și scrie el aceluiași Steuerman-Rodion în 20 decembrie 1907. Povestea e, desigur, veche și de pe urma ei va suferi, patru decenii mai târziu, și Călinescu, excedat, în scrisorile către Rosetti care însoțesc șpalturile *Istoriei...* sale, de cerbicia dezinvoltă a acestor meseriași ai cărții:

Știu din experiență că nu există individ mai cretin, mai înfumurat decât lucrătorul tipograf (efect al

audidactismului). Culegătorul corectează în text citat *d-l* în loc de *d*, pune semne de întrebare la cuvinte curente pe care nu le-a întâlnit el etc. Dar pestilențialul, fetidul, cehosloboul Tomek *me fait suer*, prin suficiența cu care decretează „nu merge”.¹⁹

Nu toate greșelile de tipar sunt, deci, scăpări. Unele probează spiritul (prea) voluntar al celor chemați să vegheze la fidelitatea transcrierii. De bună seamă că această pornire va fi fost răspunzătoare de stâlcirea unor cuvinte ca „infatigabilă” sau „silfidă”. Dar nu numai. Spuneam că, așa cum l-a conceput Caragiale, cu acutul său instinct parodic, textul lui Bostandaki (sau, în fine, ansamblul de mostre) funcționează ca o consistentă colecție de cuvinte fragile. În totului tot, aproape treizeci. Deonorante în grade diferite și lezând sensibilități diferite.

O primă categorie o reprezintă aceea a aluziilor transparent sexuale. Care includ, pelângă cei doi termeni deja discutați, o serie de alte posibile transformări. De pildă, acel „doamna Athenaisă dă semnalul” poate ușor deveni „dă seminalul”. După cum, în marginea aceleiași ipostaze nurlii a amfitrioanei „ridicând în sus cupa plină de delicii” se poate preschimba în concupiscentul „ridicând în sus crupa plină de delicii”. Lista continuă, desigur, cu „caliciul”, pe care o banală rotacizare l-ar azvârli în plin argou inavuabil. Ca și pe grațiosul „fluturul”, susceptibil oricând de elidarea fatală a primului „l”. O literă numai separă oarecarele „flori” de echivalentul comun al pilozității pubiene (cândva, figurând în numele unei localități din Muntenia) sau pe la fel de oarecarele „buzel” de numele de zi cu zi al mușchilor fesieri. Nici „supeul” (predispus la metateză), nici „capul mesei” (riscând să atragă, după primul cuvânt, un absolut nedorit „a” suplimentar) nu sunt de neglijat.

Apropiată de aceasta, dar mai puțin agresivă, e generoasa categorie a cuvintelor a căror minimală transformare i-ar aduce soției subprefectului ceea ce s-ar putea numi prejudecii de imagine. Așa, de pildă, sunt posibilele insinuări relative la fidelitatea (și ea relativă a) doamnei Grégoraschko: „atac de tiraliori” concurează cu „iatac de tiraliori”; „grația nespusă” își află reversul într-un ipotetic „grația nesupusă”; „prea amabila” stă, și ea, la mică distanță de un muștrător „prea mobilă” (știut fiind că *la donna è mobile*). Tot aici ar trebui trecute și sintagmele care pun sub semnul întrebării farmecul sau manierele gazdei: „divina” ar putea da, în mâna unul zețar distrat, „jivina”, după cum o grafie particulară, mai puțin citeată, ar lăsa loc de confuzie între „delicateță poetică” și o „delicateță peltică”; „luând loc” ar conduce și el la un ineleant „luând foc”; „inițitoare” s-ar citi drept „imitatoare” (lucru de neiertat într-o margine de lume ca Târgul Mare) iar „caracterizează”, drept „caricaturizează”. Față de acestea, „grațioasă” *versus* „grețoasă” și, în surdina,

„grație” *versus* „greață” aproape că nici nu mai merită pomenite.

În sfârșit, o a treia categorie e cea a cuvintelor care, prin câte o perifrază nescontată, ajung să denudeze întreaga mascaradă, cu numeroasele ei paiețe mollierești din familia extinsă a *Burghezului gentilom*: de la „Hebe”²⁰ la „plebe”, de la „uimitor” la „umilitor”, de la „pasiuni” la „pensiuni” (amintind refrenul din *Petițiune...*: „la pensii, care va să zică”), de la „distins” la „stins”, de la „tiraliori” la diminutivalul „tiraniori” (venit să denunțe mica oligarhie politică a orașului), de la „strălucitul” la „sărăcitul”, de la „smulse” la „mulse” (acestea două, în logica veroasei deturnări de fonduri) și culminând cu acel impetuos „trăiască falsul” corupând lentoarea „valsului” pe partituri de, foarte probabil, Iosif Ivanovici.

Sub smălțul retoricii de salon se ascunde un veritabil breviar de ignominii, jigniri și *innuendoes*. Virtuale, de la un capăt la celălalt. Căci pe nici una dintre ele Caragiale nu o pune în act. E cel puțin o performanță stilistică, dacă nu și una tipologică, de vreme ce desăvârșește în literatura română un gen, al *pamfletului deprivat de calomnie*, cu prea puțini urmași și cu, să notăm excepția ca excepție, un unic precursor. E vorba de poemul uitatului Al. Depărățeanu, *Un... și o...* (din uitatul și el volum *Doruri și amoruri*, 1861, reeditat în 1896²¹), remarcabilă *contumelia interrupta* de rațiuni superioare, de ordin prozodic:

Damicela de Caro
Zice-n lume c-am fost un...
Are drept... ca un nebun,
N-o vedeam că este o...

Îi făceam versuri cadó,
Ca tot ăla ce e un...
În loc să-i fi dat tutun,
Vin și mere ca la o...

Îi cântam sol, la, si, do,
Din ghitară mea ca un...
Nu luam un fluier bun,
Și s-o fluier ca pe o...²²

Dacă la Depărățeanu intenția insultătoare există, chiar dacă sub o cenzură definitivă (orice eventual adaos soldându-se cu compromiterea metricii, deci cu anularea poemului), la Caragiale coregrafia e una sensibil mai subtilă. Detașat, acesta formulează un avertisment, nu o diatribă. Mai mult, el se referă la o singură alunecare de sens, astfel încât revine exclusiv cititorului responsabilitatea pornirii de a o multiplica, într-o sciziparitate repetitivă, scăpată de sub control. Schimbând ce e de schimbat, este același scenariu cu cel pe care, până la un punct, îl scontează Lache, prietenul infam din faimoasă schiță *Amici*: el pune pe

seama altora turpitudinile pe care nu îndrăznește să le rostească francamente. Există o povestire orientală în care un înțelept îi arată ucenicului său luna, iar acesta continuă să privească degetul învățătorului, pierzând astfel fascinația astrului. Cu *High-life*, cititorul se vede pus în situația, încă și mai stânjenitoare, de a rata exercițiul spiritual nu pentru că n-ar vedea ce e de văzut, ci pentru că, docil, ar începe să numere stelele una câte una, neștiind spre care dintre ele indică bătrânul maestru.

Note:

1. I. L. Caragiale, *Opere I. Proză literară în volume*, prefață de Eugen Simion, ediția a doua, revăzută și adăugită de Stancu Ilin, Nicolae Bârna, Constantin Hârlav, București, Academia Română, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2011, pp. 774-775.
2. Titlul, fictiv, are totuși un pandant istoricește atestat, în *Foiletonul Zimbrului* (suplimentul cultural al jurnalului moldav *Zimbrul*), care coagula, pe la 1855-1856, tineri autori de felul lui D. Gusti, Grigore Cobălcescu, D. Dăscălescu, Gh. Melidon, cu concursul, mai rar, al unor Bolintineanu și Crețeanu (vide Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea. De la 1821 înainte*, vol. III, ediție și note de Rodica Rotaru, prefață de Ion Rotaru, București, Minerva, 1983, pp. 199-200).
3. În ediția a doua a eseului *Caragiale și Caragiale. Jocuri cu mai multe strategii* (Humanitas, 2002), criticul remarcă, în premieră, că întregul plot al nuvelei stă nu pe formidabila neșansă a lui Lefter Popescu, ci pe o horifiantă mistificație la care este acesta supus de către funcționarul bancar. O continuare analitic-minuțioasă a intuiției acesteia e de găsit în Mihai Iovănel, *Roman polițist*, Cluj-Napoca, Tact, 2015, pp. 103-122.
4. Numai în ultimul deceniu se pot semnala două, una acreditând lipsa de discernământ a protagonistului (aflat, în momentul comiterii suicidului, în pragul comei etilice), cealaltă punând surescitarea personajului pe seama unei drame amoroase homoerotice (vezi Cosmin Ciotloș, „Cum anume, nene Iancule?”, în *România literară* nr. 18, 4-10 mai 2012 și Florin Iaru, „Caragiale n-a vrut să răspundă – dezvăluirea secretului lui nenea Anghelache”, în *Dilema veche* nr. 783, 17-23 mai 2018).
5. Șerban Cioculescu, „Un «model» al lui Caragiale: Claymoor”, în *Caragialiana*, București, Editura Eminescu, 1987, pp. 127-128.
6. Ioana Părvulescu, „O adresă high-life”, în *România literară* nr. 25, 9-15 iulie 2010.
7. Mihai Iovănel, „O îngrozitoare greșală de tipar”, în *Cultura*, nr. 298 din 4 noiembrie 2010.
8. *Ibidem*.
9. Cronologia acestor însemnări e incertă. Ele provin din corpusul aferent anului 1874, dar conțin paragrafe date aleatoriu 9 noiembrie 1869, 4 mai 1868, 15 decembrie 1880 (în funcție de momentul când Maiorescu le-a revăzut sau chiar completat). În orice caz, sunt, toate, anterioare lui 1882, ceea ce, date fiind rutinele de colportaj ale junimiștilor, îndreptățește ipoteza ca lui Caragiale (intrat în societatea ieșeană la finele lui 1878) episoadele să-i fi fost bine cunoscute.
10. Titu Maiorescu, *Opere. I. Jurnal. Volumul I: 1855-1882*, ediție critică coordonată de Bogdan Mihai Dascălu, text stabilit, traducere, notă asupra ediției, note, glosar și indici de Ana-Maria Dascălu și Bogdan Mihai Dascălu, tabel cronologic de Tiberiu Avramescu, prefață de Eugen Simion, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2013, p. 285.
11. Mi se pare semnificativ să remarcăm absența virgulei după adverb, care, într-adevăr, ar fi restrâns suplimentar acoperirea trimeriei. La un atlet al punctuației cum e Caragiale, amănuntul nu poate fi întâmplător. Câtă grijă avea autorul *Scrisorii pierdute* la rolul acestor semne, se știe. Un singur exemplu, dintr-o scrisoare către Mihail Dragomirescu [22 iunie/ 5 iulie 1907]: „Fiindcă tot nădăjduiesc că se va găsi un locșor în coloanele dv. pentru modesta mea încercare lirică, – ce mi-a fost inspirată, mărturisesc, din critica dv. asupra unei fabule aproape cu același subiect, în numărul 12 al „Convorbirilor” – mă grăbesc a vă ruga să binevoii a face, la caz de publicare, următoarea îndreptare la versul întâi: „*Naivul plug odată (probabil, ofensat)*” – adică, emistichul al doilea închis între paranteze, și adverbul despărțit, printr-o virgulă, de participiu, ca membre ale unei eliptice; în franțuzește ar fi: (*offensé, probablement*)” (în I.L. Caragiale, *Opere. V. Corespondență*, ediția a doua, revăzută și adăugită de Stancu Ilin, Constantin Hârlav, prefață de Eugen Simion, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2011, p. 117).
12. I. L. Caragiale, *Opere I*, p. 390.
13. *Ibidem*, p. 390.
14. Eminescu, „Revista teatrală”, în *Publicistică literară. Convorbiri literare. Curierul de Iași. Timpul. Fântâna Blanduziei*, selecție, note și prefață de Cătălin Cioabă și Ioan Milică, București, Humanitas, 2018, pp. 107-108.
15. Așa cum, mi se pare, crede Mihai Iovănel atunci când fixează după criterii strict tehnice, numărul de posibile substituții de literă.
16. I.L. Caragiale, *Opere V*, p. 505.
17. Blestemul lecțiilor eronate îl va urmări, se pare, pe autor și după moarte. Inclusiv marile ediții îngrijite de Zarifopol, respectiv de Cioculescu, perpetuează, o arată recent Stancu Ilin și Constantin Hârlav, câteva transcrieri fanteziste: „regimul reprezentativ” în loc de „sistemul reprezentativ”, „vorbă supusă” în loc de „roabă supusă”, „doi ochi blajini” în loc de „doi ochi blânzi”. Tot astfel, „inic” (adică inechitabil) se transformă în „cinic”, „clapani” (derbedei) ajunge „claponi”, „nemicuri” ajunge „minciuni”, iar „fără istovire” ajunge, anticipându-l pe Fukuyama, „fără istorie”. Vide „Notă asupra volumului”, în I.L. Caragiale, *Opere IV. Publicistică*, ediția a doua, revăzută și adăugită

de Stancu Ilin și Constantin Hârlav, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2011, VII.

18. I.L. Caragiale, *Opere V*, p. 497.

19. G. Călinescu către Al. Rosetti, în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent. Dosarul critic*, ediție îngrijită de Petre D. Anghel, tabel cronologic de Rodica Pandelescu, București, Eminescu, 1993, p. 117.

20. Fac aici, în dreptul acestui termen, un comentariu legat de observația lui Mihai Iovănel conform căreia Caragiale ușurează efortul cititorului, „restrângând apariția greșelii de tipar la sintagma «infatigabila silfidă»” (*vide supra*). Ce nu bagă de seamă criticul e amănuntul că, în fapt, prozatorul procedează exact invers, oferind insistent, în două rânduri, indicii foarte prețioase care conduc, dimpotrivă, la lărgirea ariei de căutare. Mai întâi în scena în care, plin de sine ca orice artizian amator, Bostandaki le citește la cafea comilonilor cronică sa, întrerupându-se pentru a explica referințele mitologice, ca „divina Hebe” sau termenii necunoscuți de felul lui „calici”. Jumătate de pagină mai jos, după perdanțul pe care i-l administrează soțul ultragiatic, același Bostandaki rămâne complet năucit, acompaniat comizerativ de vocea din *off*: „Și iese turbat, făcând să șuiere aerul sub jocul cravașei. Toată lumea rămâne uimită. Din ce pricină?... Hebe?... Calici?...” (I.L. Caragiale, *Opere I*, p. 392).

21. Cu titlu de divagație, merită semnalat că numele poetului i-ar fi putut fi cunoscut lui Caragiale inclusiv din istoriile de familie: unchiul său, Costache, e cel în a cărui trupă de teatru Depărățeanu activează vreme de doi ani (1854-1856), după întreruperea studiilor la Colegiul Sf. Sava (*vide Al. Ciorănescu, Alexandru Depărățeanu. Studiu critic*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului & Imprimeria Națională, 1936, pp. 118-120).

22. Alexandru Depărățeanu, *Scrieri*, ediție îngrijită, prefață, note și bibliografie de Dumitru Bălăeț, București, Minerva, 1982.

Bibliography

Anghel, D. Petre (ed.), *Istoria literaturii române de la origini până în prezent. Dosarul critic / The History of Romanian Literature from Its Origins to the Present. The Critical Dossier*, tabel cronologic de Rodica Pandelescu, București, Eminescu, 1993

Caragiale, I.L., *Opere I. Proză literară în volume / Works I. Literary Prose in Volumes*, prefață de Eugen Simion, ediția a doua, revăzută și adăugită de Stancu

Ilin, Nicolae Bârna, Constantin Hârlav, București, Academia Română, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2011

Caragiale, I.L., *Opere IV. Publicistică / Works IV. Articles*, ediția a doua, revăzută și adăugită de Stancu Ilin și Constantin Hârlav, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2011

Caragiale, I.L., *Opere V. Corespondență / Works V. Letters*, ediția a doua, revăzută și adăugită de Stancu Ilin, Constantin Hârlav, prefață de Eugen Simion, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2011

Cioculescu, Șerban, *Caragialiana*, București, Editura Eminescu, 1987

Ciorănescu, Al., *Alexandru Depărățeanu. Studiu critic*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului & Imprimeria Națională, 1936

Ciotloș, Cosmin, „Cum anume, nene Iancule?”, în *România literară* nr. 18, 4-10 mai 2012

Depărățeanu, Alexandru, *Scrieri*, ediție îngrijită, prefață, note și bibliografie de Dumitru Bălăeț, București, Minerva, 1982

Eminescu, Mihai, *Publicistică literară. Convorbiri literare. Curierul de Iași. Timpul. Fântâna Blanduziei*, selecție, note și prefață de Cătălin Cioabă și Ioan Milică, București, Humanitas, 2018

Iaru, Florin, „Caragiale n-a vrut să răspundă – dezvăluirea secretului lui nenea Anghelache”, în *Dilema veche* nr. 783, 17-23 mai 2018

Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea. De la 1821 înainte*, vol. III, ediție și note de Rodica Rotaru, prefață de Ion Rotaru, București, Minerva, 1983

Iovănel, Mihai, „O îngrozitoare greșală de tipar”, în *Cultura*, nr. 298, 4 noiembrie 2010

Iovănel, Mihai, *Roman polițist*, Cluj-Napoca, Tact, 2015

Maiorescu, Titu, *Opere. I. Jurnal. Volumul I: 1855-1882*, ediție critică coordonată de Bogdan Mihai Dascălu, text stabilit, traducere, notă asupra ediției, note, glosar și indici de Ana-Maria Dascălu și Bogdan Mihai Dascălu, tabel cronologic de Tiberiu Avramescu, prefață de Eugen Simion, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2013

Manolescu, Florin, *Caragiale și Caragiale. Jocuri cu mai multe strategii*, ediția a doua, București, Humanitas, 2002

Pârvulescu, Ioana, „O adresă high-life”, în *România literară* nr. 25, 9-15 iulie 2010